

1 Fra indre by til Valby

Fabrik og Bolig særnummer 1998 ☿ Vandringer i Københavns Industrihistorie

Selskabet til bevaring af industrimiljøer; Turvejledningerne må gerne kopieres

En vandring fra Christianshavn gennem City og Vesterbro mod Valby

Gammel Dok Pakhus, Strandgade 27, Christianshavn. En regulær brugsbygning af gedigne materialer, ikke mindst imponerende trækonstruktioner, opført 1882, forhøjet med en etage 1920. Ombygget 1984-86 af Erik Møllers Tegnestue til brug for Statens Værksteder for bildende kunstnere under Kunsthøgskolen i København samt for Dansk Arkitekturcenter, der holder skiftende udstillinger og fungerer som mødecenter for dansk byggeri og arkitektur. Bygningen påkalder sig opmærksomhed alene i kraft af sin størrelse og massivitet, herunder det store tag, der rummer tre etager. Navnet skyldes at Københavns første tørdok til skibe lå her. Dokkens placering er markeret på pladsen mellem Gl. Dok Pakhus og Eigtveds Pakhus (se herunder).

Asiatisk Kompagni og Eigtveds Pakhus, Strandgade 25, Christianshavn, fredet 1918. Opført 1738 (Asiatisk Kompagni) og 1781 (Pakhuspendanten) med Philip de Lange som bygmester. Det lange pakhus, der ligger med gavlen ud mod havneområdet, er opført 1748-1750; arkitekt Nicolai Eigtved. Bygningerne tjente som hjemsted for den oversøiske handel i den 'florisante' periode. Alle bygningerne er fredede og anvendes idag af Udenrigsministeriet til mødelokaler og kontorer. Kraftige - og smukke - tømmerkonstruktioner er synlige i de fleste af rummene i Eigtveds Pakhus.

Byfornyelse og gårdrydninger, Gammelholm. Gammelholm bebyggedes i årene 1860-77 efter en plan af arkitekten, professor Ferdinand Meldahl. Flåden havde i mere end to hundrede år haft hjemsted på Gammelholm, der rummede administration og magasiner samt værft. Ved statens salg af Gammelholm til bebyggelse kunne et centralt område udnyttes til byformål og flådens flytning til Nyholm kunne samtidig finansieres. Der blev tilladt meget høje bebyggelsesprocenter, så Gammelholm blev noget af det tættest bebyggede i hele København. I de sidste tyve år er der sket en betydelig byfornyelse i området og en række baghuse m.v. er revet ned, hvilket har muliggjort indretningen af nogle meget vellykkede gårdrum. Eksempler på dette ses bl. a. i karréerne Holbergsgade-Cort Adelers Gade-Havnegade-Peder Skrams Gade og Holbergsgade-Tordenskjoldsgade-Havnegade-Peder Skrams Gade.

Pumpehuset, Studiestræde 54, Vesterbro. Den moderne vandforsyning med filtreret vand under tryk indførtes i København i 1859. Pumpestationen, der er opført 1857-59 med N. S. Nebelong som arkitekt, er af høj bygningsmæssig kvalitet. Som så mange andre bygninger opført som offentlige værker i 1800-tallet anvendes bygningerne i dag til kultur- og musikformål. Pumpestationen var datidens største største maskinanlæg - og en af de tre oprindelige dampmaskiner på ca. 100 hk., bygget hos Cochrane & Co. (England), er bevaret på Danmarks Tekniske Museum i Helsingør.

Københavns Hovedbanegård, Bernstorffsgade 10-22, Vesterbro, fredet 1983. Efter mange års diskussioner og konkurrencer fastlagdes planerne for ordningen af Københavns banegårdsforhold i slutningen af forrige århundrede. Hovedbanegården, der afløste Københavns Station, Nordbanegården og Klampenborgbanegården, der lå i området, hvor nu Paladsbiografen ligger, opførtes 1904-11 med Heinrich Wenck som arkitekt. Opgaven er løst charmerende og med høj kvalitet og detaljering. Imponerende er det - selvom det skyldes moderne tiders signalteknik - at de 6 perroner med 12 spor som stationen opførtes med, endnu er tilstrækkelige til at afvikle nutidens langt større trafikmængder. En udbygning af Hovedbanegårdens kapacitet trænger sig dog på.

Vestre Elektricitetsværk, Tietgensgade/Bernstorffsgade, Vesterbro. Elforsyningen i København påbegyndtes 1892 fra Københavns Elektriske Station i Gothersgade. Allerede 1898 toges det næste elværk i brug, Vestre Elektricitetsværk. Sidst kom Østre Elektricitetsværk i Øster Allé 6-16 i 1902. Værkerne, der er arkitektonisk forskellige, men alle af høj materialemæssig kvalitet, er tegnet af stadsingeniør Ludvig Fenger med Ludvig Clausen som medarbejder. Værkerne producerede 110 volt jævnstrøm og havde en kapacitet på knap 1 MW hver. Spændingen forhøjedes i 1904 til 220 volt, men var stadig jævnstrøm.

Abel Cathrines Stiftelse, Abel Cathrines Gade 13, Vesterbro, fredet 1980. Abel Cathrines Stiftelse er opkaldt efter sin stifter, der levede i perioden ca. 1626-1676 og som i 1675 oprettede den for "syge, elendige og sengeliggende fattige". Stiftelsen lå oprindeligt i Dronningens Tværgade. Den nuværende bygning opførtes i 1886, med prof. H. B. Storck som arkitekt, som et firfløjet anlæg i klosterstil og med en

kirke i den ene af fløjene. Bygningen rummede oprindeligt et stort antal små lejligheder til ældre, men anvendes efter en hovedstandsættelse i 1995 nu som kontorer for Københavns Kommune.

Museumsgaden, Absalonsgade, Vesterbro. Museumsgaden er indrettet som en del af Københavns Bymuseum, som siden midten af 1950-erne har til huse i Den kongelige Skydebane (opført 1786, fredet 1926) på hjørnet af Absalonsgade og Vesterbrogade. Museumsgaden Absalonsgade rummer meget gadeinventar fra perioden 1880 - 1950 i form af gadelygter, sporvognsstoppesteder, brandalarmer, vandhaner og brandhaner etc. Mange af tingene er udført af støbejern. En af de få tilbageværende københavnske telefonkiosker er også overflyttet hertil. Telefonkioskerne fandtes fra 1896 og fremefter i stort tal byen over og rummede et udsalg af aviser og blade, mens der på bagsiden af kioskbygningen var indgang til en telefonboks. Den københavnske bænk af støbejern med grønmaledede træplanker findes også her, men er i uændret form stadig i brug i hele byen. Belægningerne på fortov og kørebane i Absalonsgade er ført tilbage til perioden før århundredeskiftet med brolægning af granitbrosten, dybe og brede rendestene samt bordursten (trædesten) som markering på fortovene. Gadebilledet er smukt og spændende, men den begrænsede plads gør at området i dag er langt tættere møbleret med gadeinventar end det var tilfældet i datidens gader.

Den brune Kødbby, Halmtorvet, Vesterbro, fredet 1984. Københavns kvægtorv, kaldet Trommesalen lå i mere end to hundrede år uden for voldene ved Gl. Kongevej. Her købte de københavnske slagtere de kreaturer, som de slagtede i deres slagtergårde. Disse skulle fra 1776 af hygiejniske grunde placeres i byens udkant og ikke så få slagtergårde flyttede uden for voldene ved Vesterport langs den nuværende Vesterbrogade. Trommesalen var imidlertid med byens vækst blevet alt for lille og afløstes af Den brune Kødbby, opført fra 1879 med professor H. J. Holm som arkitekt. Den rummede folde i det fri og stalde til et stort antal dyr, samt administration, gæstgiveri mm. I 1880-erne opførtes en række slagtehuse og slagtehallen på Kvægtorvet, og fra 1888 blev al slagting i de private slagtergårde uden for kødbyen forbudt.

Øksne-hallen, som er en smuk bygning på mere end 6.000 m² med tagkonstruktion af træ og støbejern, opførtes 1901 som en overdækket salgshal for storkreaturer med stadsarkitekt Ludvig P. Fenger som arkitekt.

Den hvide Kødbby, Halmtorvet, Vesterbro, fredet 1996. Den hvide Kødbby opførtes i årene 1931-34 og rummede flæskehal og fjerkræhal, der afløste utidssvarende anlæg andre steder i byen. Arkitekt var Stadsarkitektens Direktorat ved Poul Holsøe. Den hvide Kødbby er et eksempel på vellykket og velformgivet funktionalistisk byggeri og var tillige et stort hygiejnisk fremskridt. Bebyggelsens kvaliteter har medført at den er blevet fredet. Vore dages transportsystemer og køle-teknik har gjort tilførslen af levende dyr overflødig. Slagting, forarbejdning og pakning af kødvarer sker nu ude omkring i landet. Store dele af Kødbyen er derfor blevet taget i anvendelse til andre formål, men der findes dog stadig mange lev-nedsmedelvirkomheder i Den hvide Kødbby.

Med opførelsen af idrætsfaciliteter på den østlige del af Den brune Kødbys arealer og udnyttelsen af de eksisterende bygninger bl.a. til kulturelle formål, vil området få stor betydning for beboerne på Vesterbro.

Byfornyelse og arbejderboliger, Vesterbro. Vesterbro var et af de bykvarterer, som bebyggedes hurtigt og tæt i sidste halvdel af 1800-tallet, som spekulationsbyggeri og kommende slum, for at imødekomme den store efterspørgsel på boliger. En storstilet plan for byfornyelsen af Vesterbro er ved at blive realiseret. Som nogle få udvalgte eksempler kan nævnes:

Dannebrogs-gade 20, renovering af gårdfacaden mod vest med glasudestuer og solvægge udført 1992 af arkitekterne Lene Tranbjerg og Boje Lundgaard. På tagfladen er opsat en stor solfanger.

Skydebanegades østside, en karré med frodige og detaljerige facader, opført 1891-93 med Oscar Kramp som arkitekt er i 1994-96 renoveret og moderniseret indvendigt med O. Abildhauge som arkitekter og ingeniører. Samtidig er facaderne ført tilbage til det oprindelige udseende.

Karéen Sønder Boulevard-Ny Carlsbergvej-Haderslevgade, ved tilbygning forestået af Box 25 Arkitekter i 1993 af tårne på gårdsiden af stål og glas er der etableret altaner og nye moderne badeværelser. Samtidig er gårdfacaderne gjort meget varierende i udseende og gårdrummene forbedret.

Humbleby, Vester Fælledvej 12-54 og gaderne bagved. Opført af Arbejdernes Byggeforening 1886-91. Arkitekt Frederik Bøttger. Arbejdernes Byggeforening var en væsentlig faktor i fremskaffelse og finansiering af selvejerboliger til mindre-bemidlede i forrige århundrede. Foreningen står bag flere *rækkehusbebyggelser* i København. Mest kendte er *Kartoffel-rækkerne* ved Øster Søgade (knap 500 huse), men der er også store bebyggelser ved Svanemøllen (knap 400 huse) og Vester Fælledvej. Frederik Bøttger var en af de få af datidens arkitekter, som interesserede sig for arbejdernes boliger, og han tegnede mere end 1.200 huse for Arbejdernes Byggeforening.

Denne turvejledning er udsendt, som nr. 1 af 3, af Selskabet til bevarelse af industrimiljøer som bilag til Fabrik og Bolig, særnummer 1998 Vandringer i Københavns industrihistorie.

Vejledningerne er 1) *Fra indre by til Valby*, 2) *Industri i Valby* og 3) *Industri i Nordvestkvarteret*.

De tre vejledninger er skrevet af John Cederberg og Nils Kr. Zeeberg. Trykt i 1998.